

Johan Luzac, de schrik der verdrukkeners

Boek

De beste krant van Europa
Johan Luzac (1746-1807) en de Gazette de Leyde.
Auteur: Peter van Dijk
Amsterdam University Press; ISBN 978 94 6372 6801; prijs 22,50 euro.

Annet van Aarsen
in aanpak bij de Leidse Pershistorie

Onmisbaar voor wie op de hoogte wilde zijn: Gazette de Leyde

Leiden * De Gazette de Leyde is een beroemde krant, zegt oud-journalist en schrijver Peter van Dijk: „Maar dan wel eentje die bijna niemand kent.” In een poging dat lot te veranderen, schreef hij er een boek over: *De beste krant van Europa*. „De Gazette de Leyde had dezelfde functie die de International Herald Tribune in de vorige eeuw had”, zegt Peter van Dijk. Hij stelt dat er veel boeken zijn verschenen over de Nederlandse persgeschiedenis na de afschaffing van het dagbladzegel (een belasting) in 1869, maar dat de periode daarvoor nauwelijks is verkend en dat de beste krant uit de achttiende eeuw er met slechts één gedegen boek – van een Amerikaanse hoogleraar – karig vanaf komt. Die ontdekking was het begin van een langdurige zoektocht naar de geschiedenis van de Gazette de Leyde en naar Johan Luzac, de hoofdredacteur, tevens hoogleraar Grieks en Vaderlandse Geschiedenis.

Luzac, zo ontdekte Van Dijk, beschreef in 1772 voor het eerst in de Nederlandse persgeschiedenis de uitgangspunten voor journalistiek. „Kranten hebben als doel het brengen van nieuws, het liefste als eerste”, schreef Luzac. En verder onder andere: „meerdere bronnen maken een bericht geloofwaardiger”, „nieuws moet een context hebben en geduid worden” en „de waarheid en de belangeloosheid van de krant staan voorop”.

Primeur
Diezelfde uitgangspunten zijn tegenwoordig nog steeds van toepassing, al zijn de tijden enorm veranderd. Van Dijk, lachend: „De Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring van 4 juli 1776 had de Gazette de Leyde als eerste, maar dan wel bijna twee maanden later op 30 augustus. Je kunt het je niet voorstellen: een primeur, twee maanden nadat het gebeurde.” Het was een cruciale publicatie, de Amerikaanse Vrijheidsoorlog had een grote impact op de Europese politieke situatie. De Engelse en Franse regeringen die vanwege Amerika met elkaar in oorlog wa-

ren, censureerden de berichtstroom volledig. Om goed op de hoogte te blijven, was de Gazette de Leyde onmisbaar. De onafhankelijkheidsverklaring sloeg in als een bom. Voor Europese burgers die in hun eigen land het absolutisme hoopte te kunnen bestrijden, was het een wonder. Zij lazen in de Gazette: „We beschouwen als vanzelfsprekend dat alle mensen gelijk geboren zijn”...

Nepnieuws
Luzac probeerde in zijn werkkamer aan het Rapenburg de rapporten en brieven van beide zijden te wegen en waarschuwde zijn lezers voor Britse propaganda. Hij kreeg vaak nepnieuws onder ogen, stukken geschreven door „nieuwstodde-laars” die probeerden het publiek wijs te maken dat Amerika door de knieën zou gaan. Nepnieuws als wapen tegen de kwaliteitsjournalistiek, zegt Van Dijk. „Dat is precies waar we nu weer in grote mate mee te maken hebben. Kijk maar weer naar Amerika, met al het gedoe rond president Trump, met al het fake news dat wordt verspreid. Er is nu grote

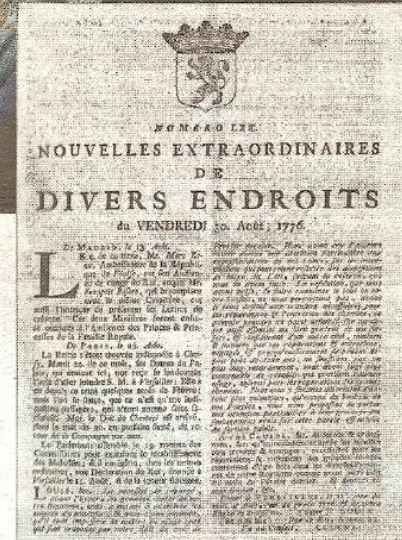
behoefte aan kwaliteit, betrouwbaarheid en autoriteit. Dan kom je al gauw bij betrouwbare kranten: Het is niet voor niets dat er ineens een grote groei is op digitale abonnementen op de New York Times en de Washington Post. In Nederland zie je die tendens ook.” De geschiedenis herhaalt zich, meent Van Dijk. Wat hem betreft is dat niet alleen maar een goede ontwikkeling. „Wat er gebeurt is dat kranten weer een elitair verschijnsel worden. Dat gebeurde toen en die tendens is er nu weer.”

Dictator
Of hij met twee jaar in de universiteitsbibliotheek ook een goed beeld heeft gekregen van de mens Johan Luzac? Peter van Dijk twijfelt daarover. Aan de ene kant is er veel bekend over het leven van Luzac: het verraad door zijn jaloerse zwager en aartsvijand Wybo Fijnje, die een klein half jaar lang de enige dictator was die Nederland ooit heeft gehad; het verlies van de krant die hij zo liefhad; de betrekkingen met president John Adams van Amerika; het overlijden van een van zijn zoons op 12-jarige

Peter van Dijk schreef boek 'De beste krant van Europa'.

Portret van Johan Luzac.

Collectie Rijksmuseum

De Gazette de Leyde, van 30 augustus 1776.

leeftijd, de vroege dood van zijn vrouw Maria Geertruy van Persijn en uiteindelijk de dramatische dood van Luzac zelf.

Ravage
Op de middag van de beruchte Leidse kruisnachtsramp – 12 januari 1807 – trok Johan Luzac de deur van zijn huis aan de Garenmarkt achter zich dicht en wandelde hij naar het huis van zijn vriend en collega, de natuurkundige Jean

Amont Bennet, aan het Steenschuur. Toen hij het huis naderde, ontplofte in de gracht het schip 'Delfs Welvaaren' met aan boord 18.000 kilo buskruit. De ravage was enorm, ongeveer 220 woningen werden verwoest en meer dan 2000 mensen raakten gewond. Luzac was een van de ongeveer 600 doden, pas een week na de ramp kon zijn dood officieel worden vastgesteld door de vondst in het water van zijn gouden bril in een ieren

foedraal, zijn horloge, een zwarte handschoen en een schoenesp. „Ik kreeg op het karakter van Luzac naar mijn idee niet echt grip. Hem leren kennen gebeurde eigenlijk in afgeleide vorm”, zegt Van Dijk. „De meeste brieven en stukken die hij schreef, gingen niet over privéaangelegenheden. Er zijn veertien brieven die hij schreef aan zijn kinderen, nadat hun moeder was overleden. Daar laat hij zich zien als een heel lieve man. Hij

stond bekend als een meelevend en vriendelijk mens.” Hij heeft in de loop van het werk even overwogen om zich meer te focussen op de dramatische vete die de jaloerse Wybo Fijnje met Luzac uitvocht. Maar uiteindelijk was de geschiedenis van de krant toch belangrijker. „Ik ben gefascineerd over de cruciale rol die Luzac met de Gazette de Leyde speelde in het geestelijk rijp maken voor de revolutie. De Gazette de Leyde was toen de enige belangrijke krant.”

Champion of Truth

Luzac zelf wordt in Leiden op twee plekken geëerd. In de Pieterskerk staat tegen een muur een smalle piramidepunt, met in wit marmer zijn portret. Op het sierhekje ervoor is gebeld: „Aan onze vriend Johan Luzac, hoogleraar. Hij was de schrik der verdrukkeners, de troost der verdrukten”. En aan het huis van Luzacs grootmoeder – Rapenburg 12 – heeft de Netherlands Society of Philadelphia een bronzen gevelbord geplaatst: „Friend of Washington, Adams and Jefferson. Champion of Truth and Righteousness”.

Foto United Photos/Paul Vreeker

'Nog nooit zo lang op een stoel gezeten'

Zes jaar werkte Peter van Dijk aan het boek *'De beste krant van Europa'*. Twee jaar lang reisde hij bijna dagelijks naar Leiden om in de universiteitsbibliotheek de brieven en documenten van hoofdredacteur Johan Luzac (1746-1807) van de Gazette de Leyde – een stuk of vier, vijf dozen vol – door te nemen. Met handschoenen aan, gewapend met potlood en papier, zat hij in de zaal van de oude manuscripten. „Een nieuwe ervaring”, zegt Van Dijk. „Ik heb nog nooit ergens zo lang op een stoel gezeten. Het is doorzetten, het is nauwkeurig werk. Die brieven en documenten zijn in het Frans, Nederlands en Latijn geschreven.”

Van Dijk heeft zelf een leven lang journalistiek achter de rug. Hij werkte jarenlang bij NRC Handelsblad, onder andere als chef economie en vijf jaar als correspondent in Frankrijk. Zijn Parijse tijd inspireerde hem tot het schrijven van een boek over de kunstminnende courtisane Madame Sabatier, die in de rumoerige post-revolutionaire 19e eeuw leefde. In 1993 stapte hij over naar het Algemeen Dagblad, waar hij tot 2000 hoofdredacteur was. Daarna kreeg hij tot zijn pensionering de leiding over de interactiviteiten van uitgever PCM.

Donderdag 29 november presenteert Van Dijk zijn jongste boek *'De beste krant van Europa'* in SPUI25, het academisch-culturele podium aan het Spui in Amsterdam. Jan Greven, oud-hoofdredacteur van Trouw, introduceert daar het boek met een beschouwing over de journalistiek; Peter van Dijk biedt – na een korte terugblik op de kwaliteitsjournalistiek van de Gazette – het eerste exemplaar aan Eric Luzac aan, achterachterkleinzoon van Johan Luzac.